

Augustinus vertaald in het Nederlands

Ingrid van Neer-Bruggink

mei 2014

Bibliotheek Augustijns Instituut Eindhoven

Deze bespreking hoort bij de grafiek *Augustinus vertaald in het Nederlands* die een visualisatie is van *Augustinus vertaald in het Nederlands: Selectief bibliografisch overzicht*.

Aantallen

De grafiek bevat 54 titels van de Latijnse werken van Augustinus waarbij de groepen *enarrationes in psalmos*, *epistulae*, *sermões* ieder als één titel zijn geteld. Nederlandse vertalingen hiervan leveren 178 titels op die eenmalig of vaker gedrukt zijn. Inclusief herdrukken betreft het 257 uitgaven. Van deze 257 publicaties zijn 3 Augustinusuitgaven vóór 1599 gedrukt, 26 uitgaven in de periode 1600-1699, 18 uitgaven tussen 1700-1799, 14 uitgaven tussen 1800-1899, 120 uitgaven tussen 1900-1999, 76 uitgaven vanaf 2000 tm april 2014.

In de 18de en 19de eeuw zijn er relatief weinig publicaties, in de 20ste eeuw waren er 36 uitgaven tussen 1900-1945, 84 uitgaven tussen 1946-1999.

De inbreng van de Augustijnen (OSA) en het Augustijns Instituut (AI) neemt vanaf 1996 toe, het jaar waarin de eerste publicatie van het AI *Als licht in het hart* verschijnt: tussen 1900 en 1995 verschenen er 25 uitgaven van de OSA/AI tegenover 79 uitgaven buiten de OSA/AI; tussen 1996-2014 waren dat 46 uitgaven van de OSA/AI (29 titels) tegenover 36 uitgaven buiten OSA/AI.

Primeurs: 'Voor het eerst in het Nederlands vertaald'

De oudste Nederlandse vertaling van een zelfstandig werk van Augustinus is van de hand van Semmius die in 1603 de *Belydenissen* (boeken 1-10) vertaalde. De eerste volledige vertaling van de *Belijdenissen* is in 1706 door Adrianus van Loo.

De oudste bloemlezing is *Homiliën en sermoenen* / Augustinus, Gregorius de Grote, Chrysostomus, Beda Venerabilis en anderen. Het winterdeel is verschenen in 1466, het zomerdeel in 1467. De uitgave is opmerkelijk aangezien in de 15de eeuw de teksten van Augustinus en Pseudo-Augustinus in florilegia nog niet scherp werden onderscheiden. Andere vroege vertalingen zijn: *Negentich plaetsen der H. Schriftueren gheestelijck wtgheleydt ofte gheallegoriseert door Aurelium Augustinum*; *Voorwinckel van patientie in den droeven tegenspoedt*.

Nieuwe 17de en 18de eeuwse vertalingen betreffen *De correptione et gratia* (Berisping en Genade), *De dono perseverantiae*, het *Enchiridion*, *De gratia Christi et de peccato originali*, *De praedestinatione sanctorum*, *De utilitate credendi*. Daarnaast zijn brieven, preken, psalmverklaringen en traktaten over het Johannesevangelie vertaald.

In de 20ste eeuw komen vele nieuwe titels op de markt, zowel grote werken als de *Confessiones* en *De civitate Dei* als kleinere werken. De eeuwfeesten in 1930 (430 sterfjaar) en 1986 (386 bekering) stimuleren het aantal publicaties. Vanaf het einde van de 20ste eeuw is er meer aandacht voor de *Enarrationes in Psalmos*, de *epistulae* en de *sermones* van Augustinus. Bij de sermones-titels domineert de inbreng van het Augustijns Instituut.

Hoe lang gaat een vertaling mee?

De vertaling van de *Confessiones* boeken 1-10 door Johannes Semmius verscheen in 1603. De volledige vertaling van de hand van Adrianus van Loo verscheen in 1706 en wordt herdrukt in 1756. Vijftig jaar voor een vertaling is lang maar niet te lang, vergelijk de vertaling van Wijdeveld uit 1963 die nu nog verkrijgbaar is. Semmius' vertaling die zowel in Utrecht ('t Emmerick) als in Antwerpen wordt gedrukt, beleeft nog een gewijzigde herdruk in 1872. Deze vertaling is dus 270 jaar meegegaan.

Toch wordt deze uitzonderlijk late herdruk ingehaald door de vertaling van Fenacolijs van *Vande Stadt Gods*. De eerste druk verschijnt in 1621, een late herdruk volgt in 1856. Dat is 225 jaar later. Maar in 1979 wordt het werk in de nieuwe spelling van 1902 nogmaals herdrukt, kennelijk omdat er geen volledige vertaling beschikbaar was, want Sizoo en Wytzes publiceerden bloemlezingen uit *De civitate Dei*. De lijn van Fenacolijs' vertaling *Vande Stadt Gods* loopt daarmee van 1621 naar 1979, dat is ruim 350 jaar, een record.

In de 20ste eeuw verschijnen met name van de *Confessiones* en *De catechizandis rudibus* verschillende Nederlandse vertalingen naast elkaar. De lezer wordt gevoeliger voor verschillen in stijl en woordkeuze. Bovendien is een vertaling eerder aan vervanging toe wanneer men dichter bij het hedendaagse voortdurend veranderende taalgebruik wil aansluiten. Ook de nieuwe Bijbelvertalingen nopen tot herziene herdrukken.

De 20ste en 21ste eeuw

1900-1945

Tussen 1900 en 1945 worden er 25 vertalingen uitgegeven, waarvan 21 titels buiten de OSA en 4 titels vertaald door de augustijn Van Lieshout. Er is veel aandacht voor de *Confessiones* getuige de vele vertalers. Er is een stijging in het aantal publicaties vóór of in 1930, het jubileumjaar waarin de 1500ste sterfdag van Augustinus (354-430) werd herdacht. Gerard Wijdeveld promoveert in 1938 op een analyse en vertaling van *De Magistro* van Augustinus.

Vertalingen door de augustijnen:

- beata Over het gelukkige leven / van Lieshout, 1936, herdruk 1941
- conf. Belijdenissen / vert. van Lieshout, 1930, 4de druk 1955
- s. Kerstpreken van St. Augustinus (GGC) / van Lieshout, 1934
- sol. Alleenspraken / van Lieshout, 1936

1946-1995

In het midden van de 20ste eeuw domineren Alexander Sizoo en Gerard Wijdeveld die beiden de *Confessiones* en *De civitate Dei* vertalen. Wijdeveld vertaalt daarnaast *De catechizandis rudibus* en geeft twee prekenbundels uit. Sizoo schrijft een toelichting bij de *Belijdenissen*, een biografie van Augustinus en publiceert over de christenen in de late oudheid. De oplages in deze jaren zijn over het

algemeen hoog, en er verschijnen regelmatig herdrukken van de hun vertalingen. De laatste nieuwe bloemlezing van de Belijdenissen voor de oprichting van het Augustijns Instituut is van Sipke van der Land in 1977 die drie herdrukken beleeft.

De Zusters Augustinessen van Sint Monica verzorgen sinds 1934 het tijdschrift *De stad Gods* : maandblad ter bevordering van geloofskennis en geloofsbeleving dat tegenwoordig ca tien keer per jaar verschijnt. Het blad richt zich op het hele gezin. Een vaste rubriek is een tekst van Augustinus. In afgelopen halve eeuw zijn vele anonieme vertalingen verschenen, meestal fragmenten. Voorbeeld is 'Over de leugen' in 1952, mogelijk van de hand van Van Bavel.

In 1986 wordt het 16de eeuwfeest van Augustinus' doop in 386 gevierd. Een jubileumpublicaties is 'Veel te laat heb ik jou lief gekregen' van Tasicus van Bavel met de vertaling van Possidius' *Vita Augustini*. Vanaf de jaren tachtig verschijnen meer nieuwe publicaties en herdrukken dan in de jaren ervoor.

Vertalingen door de augustijnen:

acad.	Tegen de academici / Albers, 1999
an.quant.	Grootte van een ziel / Albers, 1997
cat.rud.	Het eerste geloofsonderricht / Augustijnen Nijmegen, 1955, herdruk 1965
dis.chr.	Christelijke levensleer / Van Bavel, 1978
en.ps.	Psalm 99 (100) / Van Bavel, 1977
en.ps.	Psalm 132 / zr Benedicta, Verheijen, Coune, 1979
ep.	Veel te laat heb ik jou lief gekregen / Van Bavel, 1986
ep.	Brief 263 aan Sapida / Van Bavel in tijdschrift <i>Stad Gods</i> , gew. herdruk 1995
ep.io.tr.	Preken over de eerste brief van Johannes / Van Bavel, 1969, 2 ^{de} gew. dr 1992
lib.arb.	Over de vrije wilskeuze / Albers, 1994
reg.	Regel voor de gemeenschap / vert. Van Bavel, 1982, 3 ^{de} dr 1991
s.	Vier preken over het Onze vader / Augustijnen Eindhoven, 1985
[bloem.]	Verlangen bidt altijd / Van Bavel, 1988

1996-2014

In 1996 presenteerde het Augustijns Instituut zijn eerste prekenbundel *Als licht in het hart*. In de afgelopen 19 jaar, vanaf 1996 tot en met 2014, rolden er 82 (herdrukken van) Augustinusvertalingen van de pers, waarvan 46 uitgaven (29 titels) van het Augustijns Instituut of de augustijnen.

Vertalingen door de augustijnen of het Augustijns Instituut:

agon.	De strijd van een christen, 2006
conf.	Belijdenissen [bloemlezing], 2001
conf.	Belijdenissen, 2009
con.seu	Vier evangelisten, 2012
cura mort.	Wat kunnen wij voor de doden doen?, 2004
doc.chr.	Wat betekent de bijbel / den Boeft, Sluiter, 1999, als pdf 2012
en.ps.	Commentaar op Psalm 118/119, 1996
en.ps.	Ooit een land van kloosters, 1999
en.ps.	Zoals het hart verlangt, 2001
en.p.s	Enarrationes in Psalmos (<i>lopend project A.I.</i>)
ench.	Handboekje over geloof, hoop en liefde, 2008
inq.lan.	In antwoord op uw vragen, 2009
lo.eu.tr.	Geef mij te drinken deel 1 , 2010 (<i>deel 2 lopend project</i>)
mor.	God zoeken met de zinnen, 2008
s.dom	Het huis op de rots, 2000

s.	Als licht in het hart, 1996
s.	Als lopend vuur, 2001
s.	Als korrels tussen kaf, 2002
s.	Van aangezicht tot aangezicht, 2004
s.	De weg komt naar u toe, 2007
s.	Wijsheid van leerlingen, 2008
s.	Gelukkig leven [audio cd], 2008
s.	Goede geur van Christus, 2010
s.	Gods zorg voor de wereld, 2011
s.	Schatkamer van het geloof, 2013
s.	Geloof is het begin, 2013
s.	Stratenmakers en brugwachters, 2014
spir.et lit.	De geest en de letter, 2002
trin.	Over de drie-eenheid, 2005
util.ieiun.	Over het belang van het vaste, 2002
[bloem]	Voedsel voor de ogen, 2014

Augustijnen die deze decennia werk van Augustinus vertalen zijn Tarsicius van Bavel, Martijn Schrama, Wim Sleddens.

De vertalers die hebben meegewerkt aan publicaties van het Augustijns Instituut zijn: Arie Akkermans, Jan den Boeft, Ben Bongers, Joke Gehlen-Springorum, Ton Hertogh, Elly Houtsma, Vincent Hunink, Elisabeth van Ketwich-Verschuur, Hugo de Lil, Sander van der Meijs, Joost van Neer, Marijke Nota-Renders, Hans van Reisen, Martijn Schrama OSA, Annemarie Six-Wienen, Wim Sleddens OSA, Hans Tevel, Anke Tigchelaar, Paul Wammes, Leo Wenneker; Izak Wisse, Richard van Zaalen OFM

Een overzicht van Nederlandse monografieën met vertalingen van Augustinus vanaf 1996 zie <http://www.augustinus.nl/C80-NL---Vertalingen.html>

Het Augustijns Instituut wil niet concurreren maar stimuleren. Na 25 jaar informatiebemiddeling, studiedagen en vooral vertalen is een stroom aan publicaties door, met of buiten het Augustijns Instituut op gang gekomen. De naamsbekendheid van Augustinus is flink vergroot.

Het vertalen van Augustinus smaakt blijkbaar naar meer: vele vertalers hebben meer dan één werk van Augustinus vertaald.